

ABONEMENT

Pour un an D. 2
Edition spécial. 500 Ptrs.

ADRESSE :

“İdjtihad,, Constantinople

Téléph. St. 865
XXV ème A N N É E

15 Octobre 1929

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca

İLMÎ, EDEBÎ, İKTİSADÎ

No. 283

ABONEMAN :

Seneliği [24 Nüsha] Türkiye
için 2 1/2, hariç için 2 D.
Âlâ kâğıdlısı 5 Liradır

İDAREHANESİ :

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi beşinci sene

15 Teşrinievel 1929

Felsefî sütun

Enerji Eşkâl ve Tahavvülü

Maddenin hareki ifadesinden başka bir şey olmayan enerji muhtelif şekiller arz eder: *mécanique, thermique, chimique, magnétique, électrique*.

Bunlardan en evel ma'lûm olan ve en basiti mekanik energidir. Mekanik hadiseler zaman ve mekân gibi esaslı iki şart tahtında anlaşılabilir. Bunlardan başka mekanik anasından olan kuvvet (force), hizmet (travail), iktidar (puissance) hakkındaki ma'lûmat insanın adeli fa'aliyetinin tecrübelerinden doğmuştur.

Mekanik enerji *actuelle* ve *potentiel* gibi iki şekilde görünür. Hakikaten vukua gelmiş olan hadise (actuel), ihtiyat halindeki ise (*énergie potentielle ou de réserve*) dir. Mekanik hizmet hararete, bu da tekrar mekanik hizmete inkılap edebilir. Bir makinenin harekâtı hararet husule getirir, burada mekanik enerji harurî enerjiye istihâlâ etmiştir.

Sanayi de ameli olarak hararet, elektrik, mekanik enerji husule getirmek için *énergie chimique* den istifade edilir: meselâ: Buhar makinesinde kömürün havanın oxygeni müvacehesinde yanmasından husule gelen hararet suyu buhara inkılap ettirir. Su buharının tensionunun artmasıyla piston hareket etmeye başlar. Binaenaleyh buhar makinesinde kimyevi fa'aliyet hararet, bu da hareket husule getirir. Elektrik dinamosunda ise *énergie chimique* elektrige inkılap eder. Kimyevi energie de mekanik energie gibi aktuel ve potentiel olarak iki halde görünür.

Buhar makinesi ocağında kömürün yanması için bir noktasından yakmağa (amorce) ihtiyaç vardır. Muayyen bir irtifa'da hareket-siz (sâkın) bir halde bırakılmış olan bir sıklletin istinadgâhından ayrılması için hafif bir cehd (effort) kâfidir. Bu suretle, de *potentiel* enerji *aktuel* hâlâ geçmekle vezâhetle tezahur eder. Bu energinin gizli halde bu-

lunduğunu kabul etmeye mecburuz. M'aden kömüründeki (potentiel) kimyevi enerji *amorce* edilmekle meydana çıkar. Bu suretle verilen bir tenbih te'sirile kömür Oxygen ile birleşerek C O2 husule gelir, bu sayede *potentiel* enerji *aktuel* hale geçtiği gibi harurî enerjiye de inkılap eder.

Makinenin ocağında yanan kömür (houille) idhar edilmiş olduğu arz tabakasından çıkar, bu iptidâî olarak nebatî bir mahsul olup havadaki, «*aide carbonique*» den teşekkül etmişti. Nebatat bu karbonu havada bulunan C O2 den güneş energisi tesiriyle oxygeni ayırarak C O2 meydana komuştur. Bu suretle güneş energisi te'siriyle *énergie potentielle chimique* tahassul eder, karbon tekrar oxygeni tespit ederek C O2'ye inkılap eder. Binaenaleyh tekmlil energiler menşe'ini güneşten alır.

Kimyevî enerji *Mécanique, calorifique ve électricité*...ye inkılap ve ziya husule getirdiği halde, mekanik enerji hariç olmak üzere diğer bütün enerji eşkâli (hararet, ziya, elektrik) ni husule getirebilir. Mekanik cehd ittihadı kimyevi husule getirmez...

Energie calorifique veya *lumineuse* doğrudan doğruya kimyevî enerjiye inkılap etmez. Filhakika hararet ve ziya bir çok kimyevi taamülleri teşhil eder veya husule getirir. Fakat işin a'makına nüfuz edilince hararet ve ziyanın ancak ancak hadiseyi amorce ve cisimî mayi veya buhar haline geçirdiği veya derecei harareti yükselterek kimyevi alakanın husulü için elzem olan iptidâî şerait ile kimyevi taamülü hazırladığı görülür. Billa'kis kimyevî enerji hakiki surette harurî enerjiye inkılap edebilir.

Hararet ve ziya, eski Physik in zanettiği gibi, esaslı surette ayrı iki şekil değildir. Mutlak olarak hararetsiz ziya mevcut değildir, hararet ve ziya yalnız bir ve aynı âmil-dir, ihtizazların büyüklüğünün derecesine göre cilde kuvvetli bir surette te'sir ettiğinde hararet hissi, insan ve hayvanların tabakai şebekiyesine te'sir ettiğinde ise ziya görülür.

Binaenaleyh hararet ve ziya âmilin değil ihtizazlardan müteessir olan uzvun tehalûfüne atfolunabilir. *Qualitativement* âmil ayındır.

Hararet ve ziya kelimeleri yalnız şua' neşreden âmilin cilt veya tabakai şebekiye tesadûfünü ifade eder.

Bugünkü günde her seye şâmil olan umumî enerji kanunları hayattar cisimler için de câridir. Hayattar âlem de cansız (inanimé) âlem gibi madde ve energinin tahavvülünden başka bir şey ifade etmez. Hayattan mecdudun fa'aliyetine delâlet eden bir çok mütehavvil ve muhtellf, tezahyrat energinin, *physicien*ler tarafından tespit edilen *équivalence* kaidelerine tevfikân, bir şekilden diğerine geçmesi neticesidir.

Bu telekki şu tarzda ifade edilebilir: Hayatî hadiseler tabiatın diğer hadiselerinde olduğu gibi energinin şeklini değiştirmesinden ibarettir. (*)

Dr. Rasim Âli

Türk edebiyatına dair tenkidler :

Son üç edebi teşekkülün Müstehseleşmesindeki sebebler

II

Bir münakaşada şi'rîn târifine girilmişti. Mustafa Şekip B. :

«Şi'rîn târifini nasıl isteyebilirsiniz. O, bir hayattır; hayat, târif edilebilir mi?» demişti. Bu cevap, edebiyatın târifini isteyenlere karşı serdolunabilir.

Çünkü, bizde edebiyatın târifini istemek illeti vardır. Nev eflatun felsefesinin eseri olan eskiler, bu târihi belâgata raptediyorlar, hayatın her zaman-

ki tehavvülünden ayrı bir «Fevkalhayat» mefhumûn lisânı kabul ediyorlardı.

Determinisimin ilk tesiriyle hareket eden yeniler ise, ya hayatın maverasını veya şahsın ifadesini bu târifle göstermek istiyorlardı. M. Şekip B. in tezi, Türk fikir bünyesini tesis etmek isteyenlerin müspet bir saha üzerinde bulunduklarını gösteriyor. Fakat, edebiyat sahasında bu hayat nazariyesinin hakim olamadığını görüyorum.

Bir kaç gün evel, Nurullah Atâ B., bir Seyit Vehbi şivesile «Muallim Naci» den bir kaç mısra' okudu.

«Muallim Naci», şairdir, Hâmidden, «Edebiyatı Cedide» şairlerinden büyük bir şairdir.» İddiasını ortaya atdı. Muallim Naci'yi münakaşa etmek mânasızdır. Bizim gibi şiirle hayatı bir tek şe'niyet sayan ve hayatın yaratıcı tekâmül hamlelerini edebiyatta canlı protoplazmalar halinde görmek isteyen insanların M. N. ye şair ismini vermeleri mümkün değildir. Fakat bu gibi telâkkilerdir ki, bizde mutebellir bir edebiyat fikrinin teessüs etmesine mâni olmuştur. Türk edebiyatı mevzuunu tetkik ederken, bu gibi fikirlerin içinden hareket etmek lâzımdır.

İnkılâptan sonraki edebî hareketleri ifade etmek isteyen «Hayat» «Millî mecmua» «Servetifünûn» le yevmî gazetele- rin mülga edebî sahifelerinde bir çok yazılar vardı. «Hayat» ın edebî hareketini idare eden «Ali Canip» Beyin edebî malûmatı «Romantizm, Şenbolizm ve Realizm» de bitiyor. Halbuki edebiyat, bu mektepleri ve onların felsefelerini geçirmiş, Fikret Âdilin «Cumhuriyet» te neşrettiği Surrealizm ve büna müşabih yeni mekteplerin müessisleri olan Freud, Bergson, Ghidings ve Keiserling gibi mütefekkirlerin nazariyeleri

(*) Gustave Le Bon un *Evolution des Forces* ve *Evolution de la Matière* adlı iki kitabı tercüme etmiş olduğumuz *Dün ve Yarın* in *Madde ve Kuvvet* adlı son kısmına da bakın.